

ساماندهی NGOهای زیست‌محیطی در کردستان

داود رسولی*

”

ایده ائتلاف یا تشکیل یک شبکه رسمی از NGOهای زیست‌محیطی فعال در کردستان برای تسهیل همکاری و هماهنگی ضرورت دارد. این مرکز همکاری یا ائتلاف با جلسات منظم (سه ماهه و سالانه) میتواند زمینه را برای بحث در مورد پروژه‌های در حال انجام، اشتراک‌گذاری پیشرفت و برنامه‌ریزی فعالیتهای مشترک انجام دهد. لازم است یک چهارچوب نظارتی و ارزیابی مشترک برای سنجش فعالیتهای و پروژه‌های مشترک ایجاد شود و گزارش‌دهی منظم در مورد پیشرفت و نتایج ابتکارات مشترک برای اطمینان از شفافیت و پاسخگویی انجام گیرد.

“

دیباچه

همکاری بین سازمان‌های غیردولتی (NGO) زیست‌محیطی در کردستان برای رسیدگی موثرتر به چالش‌های زیست‌محیطی بسیار مهم است. در شرایط عدم کارایی و ایفای نقش نهادهای دولتی در چاره‌یابی مشکلات، این سازمانها با هماهنگی و همکاری یکدیگر میتوانند اقدامات پربارتری را به انجام برسانند. کردستان با داشتن اکوسیستمهایی متنوع، با چالشهای زیست‌محیطی قابل توجهی روبروست. از جمله این موارد میتوان به سوءمدیریت سرزمین، جنگل‌زدایی، خشکسالی و کمبود منابع آب، آلودگی و تخریب طبیعت اشاره کرد. مدیریت موثر و سازماندهی فعالیتهای زیست‌محیطی برای توسعه پایدار بسیار مهم است. این نوشتار تلاش میکند تا چهارچوبی را برای فعالیت مشترک ترسیم نماید که سازمانهای غیردولتی زیست‌محیطی میتوانند برای ترویج توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست در کردستان انجام دهند. همچنین به بررسی استراتژی‌هایی برای ارتقای مدیریت زیست‌محیطی با تمرکز بر مشارکت جامعه و شیوه‌های پایدار می‌پردازد.

چالشهای زیست‌محیطی کردستان

آنچه در کارنامه جمهوری اسلامی به وضوح دیده میشود، شکست گسترده و همه‌جانبه نهادهای دولتی در مدیریت سرزمین در سطح کشور است. تقریباً هیچ جای ایران را نمیتوان یافت که نشانه‌های تخریب و نابودی طبیعت بر پیکر آن وجود نداشته باشد. دلیل اصلی، مربوط به سوءمدیریت و ناتوانی مدیران و در بسیاری از موارد، سوءاستفاده شخصی و فساد موسساتی در برخورد با منابع طبیعی است. پیامدهای نابودی منابع طبیعی ایران آنچنان ژرف و گسترده است که زندگی نسلهای امروزی و آیندگان را با

تهدید مستقیم و جدی روبرو ساخته است. بدون شک در کنار بحرانهای کلی، کردستان که با سیستم و نگرش امنیتی مدیریت میشود، گریبان‌گیر مشکلاتی مضاعف در مدیریت محیط زیست و منابع طبیعی بوده است. جنگل‌زدایی و تخریب زمین در کردستان به صورت گسترده‌تری اعمال شده و می‌شود. جنگل‌زدایی تنها با هدف گسترش کشاورزی صورت نگرفته بلکه اقدامات نظامی و اهداف امنیتی، روند آن را چندین برابر نموده‌اند. در مقابل، اهمیتی به طرحهای احیای جنگل و جنگل‌کاری داده نشده است.

بحث محوری دیگر، نحوه مقابله با بحران خشکسالی، کاهش منابع آب و کمبود گسترده آب برای کلیه بخشها به عنوان یکی از پیامدهای تغییرات آب و هوایی است. در حالیکه روند استفاده از منابع آب شتاب بیشتری یافته است اما وزراتهای مرتبط (جهاد کشاورزی و نیرو) بغیر از بحثهایی تبلیغاتی و ناموفق (به عنوان مثال طرح احیای دریاچه ارومیه)، تاکنون برنامه‌های ملی برای مقابله با تغییرات آب و هوایی ارائه نداده‌اند. بجای تغییر بنیادین در شیوه‌های مدیریت منابع آب با اتکا بر دانش و تکنولوژی روز و طرحهای مبتکرانه، مسئولان جمهوری اسلامی همچنان بر روشهای غیرعلمی و نادرست اصرار ورزیده و در چارچوب منافع کارتل‌های دولتی و گروهی حرکت نموده‌اند. بحث آلودگی گسترده منابع محدود طبیعی در کردستان به مراتب نگرانکننده‌تر است چرا که با روند فزاینده رشد جمعیت و محدودترشدن منابع، موضوع آلودگی منجر به تشدید بحرانها خواهد شد. دولتمردان بجای آنکه با اعمال مقرراتی سختگیرانه‌تر، اولویت را به پرهیز از مدیریت ناکافی و دفع ناسالم زباله‌ها و اجرای طرحهای مدرن بازیافت بدهند، کماکان در چاره‌یابی

بحرانهای آلودگی هوا، آب و خاک ناتوان مانده‌اند. آلودگی هراسآور هوای کلان‌شهرها، نمونه‌ای بارز از شکست برنامه‌های دولت در رویارویی با این قبیل مشکلات است.

چالش دیگر، ناکارآمدی برنامه‌های آموزشی طبیعت‌محورانه نهادهای دولتی است چرا که اساساً ماهیت تبلیغاتی داشته و منجر به عدم مشارکت و نبود آموزش فراگیر جامعه شده است. موضوعی که تا حد زیادی غایب است، گنجاندن آموزش محیط زیست در برنامه‌های درسی مدارس و برنامه‌های اجتماعی است که برای افزایش آگاهی عمومی و پرورش فرهنگ طبیعت‌دوستی، اهمیت حیاتی دارد. جنبش‌های زیست‌محیطی مردمی در کردستان و نقش آنها در حفاظت محیط زیست درخور تقدیر است اما در عین حال و ماهیتا، در رواج فرهنگ و عملیاتی فراگیر طبیعت‌مدارانه ناتوان بوده و جوابگوی ابعاد بحرانها نبوده‌اند.

و اما آنچه به عنوان چالشی اساسی رخ مینماید؛ ناکافی بودن سیاست و حمایت‌های دولتی از فعالیتهای زیست‌محیطی در ایران و کردستان است. سواى نبود مشوق‌های دولتی برای فعالان زیست‌محیطی و کشاورزان (تا شیوه‌های پایداری را اتخاذ کنند)، نهادهای دولتی در بیشتر موارد نقشی مانع‌سازانه در توسعه سازمان‌های محیط زیستی داشته‌اند. تاکنون بودجه قابل توجه‌ای برای اجرای شیوه‌های پایدار در نظر گرفته نشده است از قبیل کشاورزی ارگانیک (روشهای ارگانیک که مصرف مواد شیمیایی را کاهش و سلامت خاک را بهبود میبخشند)، دارکشت‌ورزی یا Agroforestry (سیستم کاشت توام درختان و محصولات که تنوع زیستی و حفاظت از خاک را تقویت میکند)، ابتکارات انرژی‌های تجدیدپذیر (انرژی خورشیدی و بادی؛ پتانسیل طرح‌های انرژی خورشیدی و بادی)، حمایت از تنوع زیستی (ایجاد و

مدیریت مناطق حفاظت شده برای حفظ تنوع زیستی و حمایت از گونه‌های در معرض خطر)، مشارکت‌دهی جامعه در طرح‌های زیست‌محیطی (نقش اقشار اجتماع در تلاش‌های حفاظتی و اهمیت دانش سنتی در مدیریت منابع طبیعی).

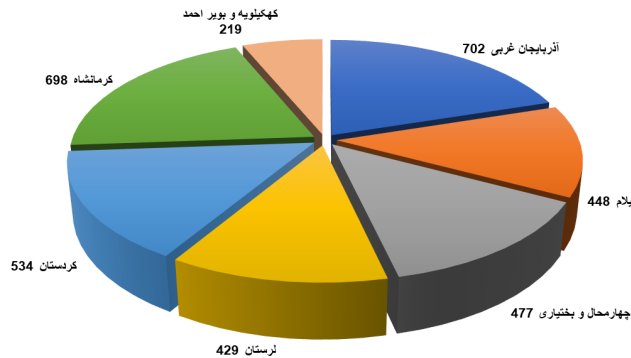
از سوی نشانی از مشارکت و همکاری بین‌المللی در برنامه کاری جمهوری اسلامی به چشم نمی‌خورد تا فرصتهایی برای مشارکت بین‌المللی و تامین مالی خارجی برای پروژه‌های زیست‌محیطی در کردستان و ایران فراهم شود. در این بین، ارتباط با نهادهای جهانی برای جلب حمایت میتواند راهگشای حل بخشی از مشکلات مالی NGOهای زیست‌محیطی در کردستان باشد مشروط بر اینکه با مانع‌سازیهای جمهوری اسلامی روبرو نگردد.

ارزیابی NGOهای زیست‌محیطی کردستان

طی دهه‌های گذشته NGOهای زیست‌محیطی در کردستان نقش مهمی در حفاظت از محیط زیست ایفا کرده‌اند و با وجود موانع فراوان، نقش مهمی در حفظ منابع طبیعی و ترویج توسعه پایدار ایفا کرده‌اند. این تشکلهای در حال حاضر با چالش‌ها و فرصتهایی روبرو هستند که لازم است با هدف بهبود عملکرد، آنها را مورد بازبینی قرار داد.

تعداد و پراکنش:

در حال حاضر، تعداد زیادی از NGOهای زیست‌محیطی در کردستان فعالیت می‌کنند. این سازمان‌ها در شهرهای مختلف استانهای آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد فعالیت‌های متنوعی در زمینه‌های مختلف زیست‌محیطی انجام می‌دهند از

شکل ۱. آمار NGOها بر حسب استان منبع (arshitravaneh.com)

کند. استفاده بهینه از حضور و امکانات این سازمانها برای پوشش موثر و رفع خلاءهای میدانی در راستای اجرای پروژههای هماهنگ شده بسیار اهمیت دارد. این نکته از آن لحاظ حیاتی است که در کنار روال و پلان کاری عادی، در مواقع اضطراری میتوانند یاری‌رسان مناطق بحران‌زده بوده و موثرانه‌تر در کنترل مشکلات سایر مناطق ایفای نقش کنند. لذا ایجاد یک ائتلاف یا پلاتفرم مشترک بین همه سازمانها ضرورت پیشینه و پیشینه دارد.

چالش‌ها و فرصت‌ها:

یکی از بزرگترین چالش‌های پیش روی NGOهای زیست‌محیطی در کردستان، کمبود منابع مالی است. این سازمانها غالباً برای اجرای پروژههای خود با محدودیت‌های شدید مالی مواجه هستند. دومین مورد، قوانین و مقررات سختگیرانه و گاهی مبهم است که فعالیت این سازمانها را محدود کرده است. بروکراسی دولتی و نیاز به اخذ مجوزهای متعدد، گاهی اوقات مانع از پیشبرد سریع پروژهها می‌شود. از سویی، با وجود تلاش‌های فراوان، همچنان نیاز به افزایش آگاهی عمومی نسبت به مسائل زیست‌محیطی وجود دارد. بسیاری از افراد

جمله: حفاظت از جنگل‌ها و منابع طبیعی (برنامه‌های مختلف برای جلوگیری از تخریب جنگل‌ها و حفاظت از منابع طبیعی)، آب و منابع آبی (پروژه‌های مربوط به مدیریت منابع آبی، تصفیه آب و حفاظت از رودخانه‌ها و دریاچه‌ها) و آموزش و آگاهی‌بخشی (برگزاری کارگاه‌ها و کمپین‌های آموزشی برای افزایش آگاهی عمومی نسبت به مسائل زیست‌محیطی). به استناد به آمار سامانه آرشیو (arshitravaneh.com) بیش از ۳۵۰۰ سازمان غیردولتی از استانهای مورد اشاره در بالا وجود دارند که بطور تقریبی ۱۵٪ آنها در حیطه محیط زیست فعالیت دارند. در شکل (۱) سهم هر کدام از استانها بیان شده است با توجه به داده‌های مذکور، حدوداً بالای ۵۰۰ تشکل با گرایش زیست‌محیطی وجود دارند که حاکی از وجود تکافوی کمی NGOها در کردستان است، اما میتوان کارایی آنها را در طرحهای اجرایی و عملیاتی میدانی ناکافی دانست.

در چنین وضعیتی، شبکه‌سازی بین NGOها بسیار حیاتی است. تقویت شبکه‌های ارتباطی بین سازمان‌های مختلف و ایجاد ائتلاف‌های مشترک می‌تواند به افزایش تاثیرگذاری فعالیت‌ها و تبادل تجربه‌ها کمک

جامعه هنوز اهمیت حفاظت از محیط زیست را درک نمی‌کنند و در فعالیتهای مربوطه مشارکت نمی‌کنند.

نخستین اقدام، تلاش برای بهبود منابع مالی است. می‌توان با بهبود مدیریت منابع مالی و جلب حمایت‌ها از منابع مختلف، به اجرای بهتر پروژه‌ها پرداخت. ایجاد صندوق‌های حمایتی و جلب مشارکت بخش خصوصی می‌تواند به تأمین منابع مالی کمک کند. همچنین می‌توان از فرصت‌های همکاری با نهادهای و سازمان‌های بین‌المللی بهره‌مند شد. این همکاری‌ها می‌تواند منابع مالی و تخصصی بیشتری را در اختیار آنان قرار دهد.

نکته حائز اهمیت دیگر، استفاده از فناوری‌های نوین مانند اپلیکیشن‌های موبایل، سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS) و رسانه‌های اجتماعی می‌تواند به افزایش کارایی و گستردگی فعالیتهای این سازمان‌ها کمک کند. از سویی بایستی اقدامات گسترده‌تری برای تشویق گروه‌های اجتماعی به مشارکت در پروژه‌های زیست‌محیطی صورت پذیرد. استفاده از تجارب و دانش بومی نیز می‌تواند به موفقیت بیشتر این پروژه‌ها کمک کند.

طرحی برای فعالیت مشترک

همکاری بین NGOهای زیست‌محیطی در کردستان برای رسیدگی موثر به چالش‌های زیست‌محیطی بسیار مهم است. فراوانی و عدم هماهنگی بین سازمانها را میتوان با بهبود مدیریت منابع، تقویت شبکه‌های ارتباطی و افزایش آگاهی عمومی برطرف کرده و تاثیرگذاری آنان را افزایش داده و گام‌های موثرتری در راستای اهداف مشترک برداشت. این طرح، چارچوبی را برای فعالیتهای مشترک در راستای توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست در کردستان ترسیم می‌کند.

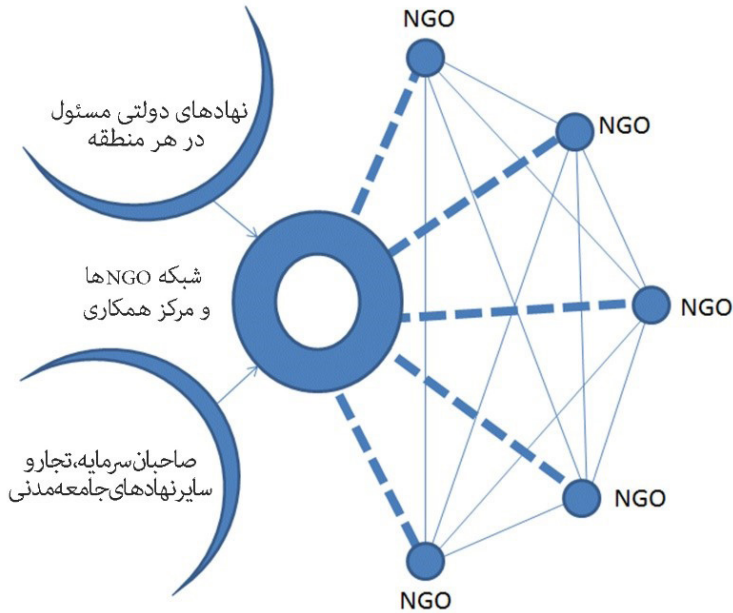
مرکز همکاری و ایجاد ائتلاف

ایده ائتلاف یا تشکیل یک شبکه رسمی از NGOهای زیست‌محیطی فعال در کردستان برای تسهیل همکاری و هماهنگی ضرورت دارد. این مرکز همکاری یا ائتلاف با جلسات منظم (سه ماهه و سالانه) میتواند زمینه را برای بحث در مورد پروژه‌های در حال انجام، اشتراک‌گذاری پیشرفت و برنامه‌ریزی فعالیتهای مشترک انجام دهد. لازم است یک چهارچوب نظارتی و ارزیابی مشترک برای سنجش فعالیتهای و پروژه‌های مشترک ایجاد شود و گزارشدهی منظم در مورد پیشرفت و نتایج ابتکارات مشترک برای اطمینان از شفافیت و پاسخگویی انجام گیرد.

از سویی، مشارکت بخش‌های تاثیرگذار جامعه از جمله سرمایه‌داران و صاحبان تجارت در این ائتلاف میتواند نقش موثری در تامین بخشی از منابع مالی و ایفای نقش مسئولانه آنان ایفاء نماید. در شکل (۲) شمای طرحی پیشنهادی برای سازماندهی ارائه شده است. در چهارچوب این ائتلاف میتوان به سه رکن اساسی پرداخت؛ آموزش و اطلاع‌رسانی، تحقیقات و ارزیابی و فعالیت مشترک. همچنین گام‌های موثری در راستای اقداماتی نظیر جلب حمایت سیاستگذاران و لابیگری، پروژه‌های توسعه پایدار، افزایش مشارکت جامعه و جمع‌آوری کمک‌های مالی و بسیج منابع برداشت (شکل ۳).

اقدامات اساسی

۱ کمپین‌های مشترک آموزش محیطی و آگاهی؛ بهتر است تلاشی جدیتر برای کمپین‌های آگاهی بخشی مشترک در مورد مسائل کلیدی زیست‌محیطی مانند جنگل‌زدایی، جنگل‌کاری، حفاظت از گونه‌های حیات وحش، حفظ منابع آب و مبارزه با آلودگی سازماندهی شوند. از سویی، برگزاری کارگاه‌ها و سمینارها در مدارس،

شکل (۲). جایگاه مرکز شبکه‌سازی و نحوه هماهنگی بین NGOهای زیست‌محیطی
 منبع (gdrc.org)

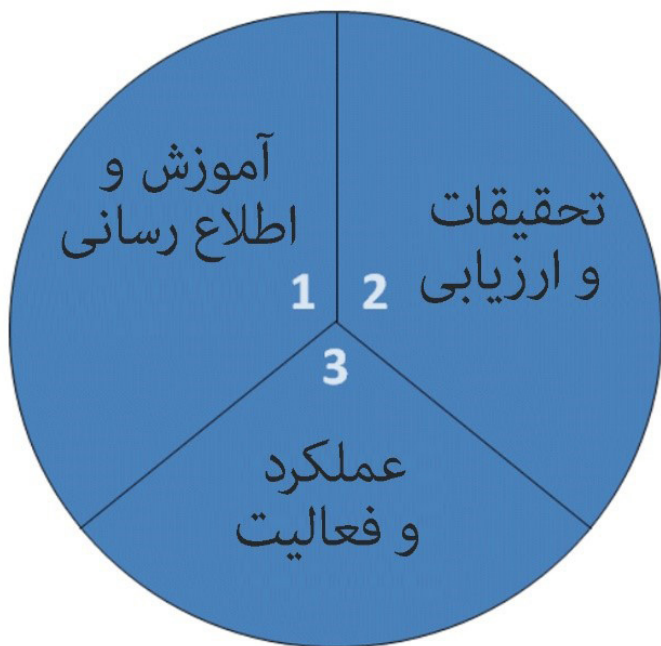
یک پایگاه داده متمرکز برای به اشتراک‌گذاری داده‌های زیست‌محیطی و یافته‌های تحقیقاتی بین NGOها و متخصصین دانشگاهی برای افزایش دانش و اطلاع‌رسانی در تصمیم‌گیری اهمیت ویژه‌ای دارد.

۲ پروژه‌های مشترک احیاء و حفاظت از طبیعت: برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های مشترک احیاء طبیعت در مناطق آسیب‌دیده از جنگل‌زدایی، با تمرکز بر گونه‌های درختی بومی اهمیت فراوانی دارد (برای مثال طرح زاگرس‌خانه). از سویی به منظور بهبود تنوع زیستی لازم است که همکاری در پروژه‌هایی با هدف حفاظت از گونه‌های در حال انقراض و حفظ نقاط داغ تنوع زیستی در مناطق مختلف به انجام برسد.

دانشگاهها و جوامع برای آموزش عموم در مورد شیوه‌های پایدار و حفاظت از محیط زیست بایستی مدنظر قرار بگیرند.

همچنین بایستی برنامه‌های بیشتری را برای افزایش آگاهی عمومی به پیش برد. چرا که با برگزاری کمپین‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی، می‌توان آگاهی عمومی نسبت به مسائل زیست‌محیطی را افزایش داد و افراد بیشتری را به مشارکت در این فعالیت‌ها تشویق کرد.

۲ تحقیقات و به اشتراک‌گذاری یافته‌ها: اجرای پروژه‌های تحقیقاتی مشترک برای مطالعه مسائل زیست‌محیطی ویژه کردستان، مانند زوال تنوع زیستی، اثرات تغییر اقلیم و مدیریت آب، ضرورت دارد. همچنین، ایجاد

شکل (۲). پیشنهاد سه نوع همکاری اساسی بین NGOهای زیست‌محیطی
منبع (gdrc.org)

منطقه‌های و ملی اقدام نمود. این کار با درگیر کردن سیاستگذاران از طریق بکارگیری رسانه‌ها، جلسات و انجمن‌ها عملی خواهد شد به طوری که بحث‌هایی مداوم و گسترده در مورد مسائل زیست‌محیطی صورت پذیرد و توصیه‌های مشترکی برای تغییر سیاست‌های پایدار ارائه شود.

۲ پروژه‌های توسعه پایدار

با مطرح کردن پروژه‌های انرژی تجدیدپذیر نزد دولتمردان و مسئولان و همچنین شرکت‌های خصوصی و نهادهای سرمایه‌گذاری میتوان اقداماتی در راستای ترویج استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر، مانند انرژی

اقدامات تکمیلی

۱ جلب حمایت سیاستگذاران و لابیگری

با وجود آگاهی از این واقعیت تلخ که مسئولان دولتی در جمهوری اسلامی سهم عمده‌ای در تخریب طبیعت بر عهده دارند، نایبستی تلاش در راستای جلب حمایت (ظاهری) دولتمردان و استفاده از امکانات آنها را نادیده گرفت؛ کما اینکه کلیه فعالیتهای حفاظت و توسعه برنامه‌های زیست‌محیطی تحت اداره و نظارت آنها صورت خواهد گرفت. لذا با ایده‌هایی هوشمندانه میتوان در راستای یک استراتژی یکپارچه برای تأثیرگذاری بر سیاست‌های زیست‌محیطی در سطوح محلی،

توجهی دارند.

* دکترای تخصصی حفاظت آب و خاک

منابع

1. Ahmadi, H., & Naderi, R. (2018). Deforestation and desertification in Iran: causes, effects, and solutions. *Environmental Science and Pollution Research*, 25(1), 326-337. doi:10.1007/s11356-017-9986-1
2. Global Environment Facility. (n.d.). Small Grants Programme: Empowering Communities. Retrieved from <https://www.thegef.org/what-we-do/topics/small-grants-programme>
3. Madani, K. (2014). Water management in Iran: what is causing the looming crisis? *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 4(4), 315-328. doi:10.1007/s13412-014-0182-
4. Rasooli Keya, Dawod 2024. "Lake Urmia Crisis and Possible Solutions." TISHK Center for Kurdistan Studies. *Articles in Advance*. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/KM5B8>
5. Srinivas, Hari, «An NGO for NGOs: Networking and Support Centers for NGOs». GDRC Reseaarch Output E-105. Kobe, Japan: Global Development Research Center. Retrieved from <https://www.gdrc.org/ngo/ngo-for-ngos.html> on Saturday, 27 July 2024.
6. United Nations Development Programme. (n.d.). Sustainable Development Goals (SDGs). Retrieved from <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>
7. United Nations Environment Programme. (2017). Air Pollution in Iran: Causes, Effects and Solutions. Retrieved from <https://www.unep.org/resources/report/air-pollution-iran-causes-effects-and-solutions>
8. Eleanor Greenbaum. Water, Corruption, and Security in Iran, January 23, 2024. <https://www.newsecuritybeat.org/2024/01/water-corruption-and-security-in-iran/>
9. World Bank. (2019). Investing in Green Infrastructure: A Path to Sustainable Urban Development. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/03/12/investing-in-green-infrastructure-a-path-to-sustainable-urban-development>
10. سایت انجمن سبز چیا، مر یوان. (www.fa.chya.ir/?p=114767)
11. سایت سامانه دیجیتال آر شیت، سیستم نرم افزاری برای (www.arshitranyeh.com) و موسسات خیریه (NGO) سازمان های مردم نهاد

خورشیدی و بادی را به پیش برد. سود و سهم هر کدام از بخشهای دولتی، خصوصی و شهروندان در این طرح بایستی به درستی بررسی و تعیین شود. نهایتاً گسترش و رواج چنین پروژه‌هایی به نفع طبیعت خواهد بود. به همان شیوه میتوان به موضوع کشاورزی پایدار نیز پرداخت. میتوان برای ترویج شیوه‌های پایدار، از جمله کشاورزی ارگانیک و تکنیکهای آبیاری کم مصرف در چهارچوب ائتلاف NGOهای زیست‌محیطی با یکدیگر همکاری نمود.

۳ افزایش مشارکت جامعه

از طریق پروژه‌های اجتماعی میتوان اقشار جامعه (جوانان، دانشجویان، دانش‌آموزان، روستاییان و غیره) را با رویکرد مشارکتی در پروژه‌های زیست‌محیطی مشارکت داد تا اطمینان حاصل شود که نیازها و دانش آنها نیز در نظر گرفته میشود. برنامه‌های داوطلبانه‌ای را میتوان برای مشارکت داوطلبان محلی و بین‌المللی در فعالیتهای حفاظت از محیط زیست به پیش برد. یکی از ابعاد مهم این کار عبارت است از به اشتراک گذاری منابعی مانند سامانه‌های آموزشی، ابزارها و فناوری‌ها تا ظرفیت عملیاتی همه سازمانهای عضو ائتلاف افزایش یابد.

۴ جمع‌آوری کمک‌های مالی و بسیج منابع

میتوان در چهارچوب ائتلاف برای جمع‌آوری کمک‌های مالی و توسعه استراتژیهای جمع‌آوری کمک‌های مالی اقدام کرد. یکی از راهکارها، درخواست کمک مالی از نهادهای بین‌المللی است که نیاز به بررسی دقیق و نگاهی جدی دارد چراکه در این باره میتوان حمایت‌های قابل توجهی کسب نمود. در سطح داخلی هم لازم است به جمع‌آوری منابع مالی و انسانی برای پروژه‌های بزرگ مقیاس پرداخت که نیاز به سرمایه‌گذاری قابل